

MINIPRZEWODNIK. POKOLENIA W LITERATURZE POWOJENNEJ

POKOLENIE „PRYSZCZATYCH”. Określenie oddaje młodzieńczą zapalczliwość twórców urodzonych w latach 20., którzy z bezkrytycznym entuzjazmem zaangażowali się w literacką promocję wartości ustroju komunistycznego. Wymienia się wśród nich nazwiska m.in.: Tadeusza Konwickiego, Witolda Woroszylskiego, Andrzeja Brauna, Jerzego Andrzejewskiego, Tadeusza Borowskiego. Ich poczucie odrębności pokoleniowej i akceptacja realizmu socjalistycznego przetrwały do października 1956 r.

POKOLENIE „WSPÓŁCZESNOŚCI”. Nazwa pochodzi od pisma (wydawanego od 1956 r.), w którym swoje utwory publikowali twórcy urodzeni w latach 30. XX w. Byli to buntownicy, „kaskaderzy literatury”, manifestujący nieprzystosowanie do rzeczywistości, pokazujący brudną i brutalną stronę życia: Stanisław Grochowiak, Andrzej Bursa, Edward Stachura, Marek Hłasko, Marek Nowakowski, Włodzimierz Odojewski, Halina Poświatowska.

POKOLENIE NOWEJ FALI. Poeci urodzeni w latach 40. XX w., debiutujący po 1968 r. – Stanisław Barańczak, Ewa Lipska, Ryszard Krynicki, Adam Zagajewski – w sposób zawołowany, aluzyjny mówili o zagrożeniach płynących ze strony totalitarnego systemu politycznego. Przedmiotem ich zainteresowań stała się rzeczywistość PRL-u, a zwłaszcza jej odzwierciedlenie w oficjalnym języku propagandy.

POKOLENIE „NOWEJ PRYWATNOŚCI” (GENERACJA X; POKOLENIE „BRULIONU” – od nazwy czasopisma). Twórcy urodzeni w latach 60. XX w. – Marcin Świetlicki, Tomasz Różycki, Eugeniusz Tkaczyszyn-Dycki, Manuela Gretkowska, Andrzej Stasiuk – programowo odcięli się od polityki i zwrócili się w stronę codziennego życia. W utworach penetrują przestrzenie niepopularne lub zakazane, obwarowane dotąd przez obyczajowe tabu.

KULTURA W PRL

LATA 1945–49 były w Polsce czasem względnej jeszcze wolności słowa. Dla wielu artystów motywacją powrotu do kraju był deklarowany patriotyzm, ale również niezmiennie trudne warunki emigracyjnego życia w zniszczonej wojną Europie. Ważnymi tomami wierszy tych lat były *Ocalenie* (1945) Czesława Miłosza i *Niepokój* (1947) Tadeusza Różewicza. W utworach prozatorskich należących do nurtu literatury faktu wspomniano czas wojny i okupacji (Tadeusz Borowski, Zofia Nałkowska). Już wówczas ukształtowały się dwa nurty polskiej kultury: krajowy i emigracyjny.

ROK 1949 przyniósł przełom polityczny i kulturowy. Na szczecińskim zjeździe Związku Literatów Polskich zdecydowano o przyjęciu **socrealizmu** (doktryny artystycznej w Związku Radzieckim) jako jedynej dopuszczalnej metody twórczej. Podstawą socrealizmu była ideologia komunistyczna. Artyści mieli afirmować komunizm, przedstawiać go jako historyczną konieczność, efekt dziejowej logiki i wyrażać swoje zaangażowanie w budowę nowej rzeczywistości. Rozpoczął się czas artystycznego regresu i upadku sztuki polskiej, zdominowanej przez natrętą propagandę komunistyczną i naiwny pseudorealizm. Polska została szczelnie oddzielona od świata, nie tłumaczono ważnych zachodnich dzieł, zakazywano nawet zachodniej muzyki – jazzu. Jedyнным w miarę niezależnym od władzy ośrodkiem pozostał Kościół katolicki, pełniący również funkcje pozareligijne. Na emigracji tworzyli wówczas m.in. Witold Gombrowicz, Gustaw Herling-Grudziński, Czesław Miłosz (od 1951 r.).

ROK 1956 (od tzw. wydarzeń październikowych – protestów robotników w wielu miastach oraz zmiany władz w kraju) to początek destalinizacji w całym bloku wschodnim i czas kulturowej **odwilży** (rozluźnienia reżimu). Choć władze komunistyczne rychło uszykowały kurs polityczny, nie było już mowy o powrocie do socrealizmu; w kulturze polskiej nastał czas **małej stabilizacji**. Zliberalizowano cenzurę, co dało w efekcie eksplozję nowych tendencji literackich. Pojawiły się debiuty pisarzy pokolenia Kolumbów, tworzących w latach stalinowskich „do szuflady”: Zbigniewa Herberta, Mirona Białoszewskiego. W tym okresie debiutowali także autorzy z **pokolenia „Współczesności”**. Sławomir Mrożek i Tadeusz Różewicz w swoich dramatach nawiązywali do Witkacego oraz zachodnioeuropejskiego teatru absurdu. W stronę metaforyki science fiction zwracała się proza Stanisława Lema, w stronę wspomnień – powieści Tadeusza Konwickiego. Po 1956 r. ważnym zjawiskiem kultury stała się **polska szkoła filmowa** (do której należeli m.in. Andrzej Wajda, Jerzy Kawalerowicz).

↑ **TADEUSZ BRZOZOWSKI, *ORGANKI*, 1950**

Obraz miał ukazać entuzjazm budowniczych Nowej Huty, jednak nie został wystawiony. Z jakich powodów nie zyskał akceptacji władz? Odpowiedz, odwołując się do wiadomości o socrealizmie.

ROK 1968 był ważny z wielu względów, przede wszystkim z powodu tzw. wydarzeń marcowych (protestów inteligencji, zwłaszcza studentów, po zdjęciu z afisza *Dziadów* Adama Mickiewicza, wystawianych przez Kazimierza Dejmka w Teatrze Narodowym). Efektem Marca '68 była również sterowana przez ówczesną komunistyczną władzę nagonka antysemicka. W jej rezultacie zlikwidowano ostatnie żydowskie organizacje w Polsce, zmuszono do opuszczenia kraju ok. piętnastu tysięcy Polaków żydowskiego pochodzenia, w tym także wybitnych uczonych i artystów (m.in. Leszka Kołakowskiego). Po 1968 r. debiutowali poeci **Nowej Fali**. Swoje teksty publikowali też poeci uciekinierzy od świata, odrzucający nowoczesność w jej zdehumanizowanej (nie tylko przez politykę) postaci: Rafał Wojaczek, Edward Stachura. W polskim filmie wykrystalizował się nurt nazywany **kinem moralnego niepokoju** (Krzysztof Kieślowski, Krzysztof Zanussi).

ROK 1976 to czas robotniczych protestów, głównie w Radomiu i w Ursusie. Co prawda bunt został szybko spacyfikowany przez władze i nie miał konsekwencji politycznych, jednak na skutek zaostrzenia cenzury powstał wówczas tzw. **drugi obieg wydawniczy** – nielegalnie wydawano i rozprowadzano zakazane książki. Po raz pierwszy w powojennej Polsce komuniści utracili monopol na rynku kultury.

W SIERPNIU 1980 wybuchły w Polsce masowe strajki robotników, w których efekcie powstał pierwszy w sowieckim systemie legalny niezależny związek zawodowy – „Solidarność”. Jego przywódca, Lech Wałęsa, stał się jedną z najlepiej rozpoznawalnych na świecie ikon XX w. Stan wojenny, ogłoszony w 1981 r., powstrzymał zmiany polityczno-społeczne, ale nie był w stanie odwrócić biegu historii.

W ROKU 1989 w wyniku wyborów 4 czerwca „skończył się w Polsce komunizm” – jak wówczas oznajmiła w „Dzienniku TV” aktorka Joanna Szczepkowska. Literatura współczesna powstaje na naszych oczach. Trudno pokusić się o syntezę najnowszych zjawisk, nie sposób przewidzieć, które dzieła wytrzymają próbę czasu. Postmodernistyczny feminizm, spóźniony w Polsce o kilkanaście lat w stosunku do Europy Zachodniej, zaowocował wyraźnym głosem piszących kobiet: Olgi Tokarczuk, Manuelei Gretkowskiej, Izabeli Filipiak. Z pewnością darem wnikliwej obserwacji i słuchem językowym obdarzona jest Dorota Masłowska, a wrażliwością na przemiany obyczajowe – Jerzy Pilch. Literatura się „demokratyzuje”, internet ułatwia debiut – blog staje się jedną z bardziej popularnych form wypowiedzi literackiej. Stymulując życie literackie i kulturalne rolę odgrywają prestiżowe polskie nagrody, takie jak: Nagroda Fundacji im. Kościelskich (przyznawana od 1962 r.), Nagroda Literacka Nike (od 1997 r.), Paszport Polityki (od 1993 r.).